

Олександр Олександрович ГЛУЩЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи,
Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ
просп. Т. Шевченка, 9, м. Львів, 79005 Україна
E-mail: yaalexus@gmail.com
Телефон: +380974741818

Христина Ярославівна РАЙХЕРТ

студентка,
Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ
просп. Т. Шевченка, 9, м. Львів, 79005 Україна
E-mail: danrai@rambler.ru
Телефон: +380981341200

**ОСОБИСТІ ІНФОРМАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ У СФЕРІ
АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

Глущенко, О. О. Особисті інформаційні важелі у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу [Текст] / Олександр Олександрович Глущенко, Христина Ярославівна Райхерт // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 207-216. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розкрито суть та класифікацію інформаційних важелів інституту фінансового моніторингу та виокремлено в їх системі поняття особистих інформаційних важелів. Розглянуто детальну ретроспективу перетворення особистих інформаційних важелів в окремий правовий інститут у світі та в Україні. Проаналізовано сучасне законодавство США, яке регулює відносини, що виникають у системі інформаторства і доведено його екстериторіальний характер для решти країн світу, разом з Україною. Розглянуто поточний стан інституту інформаторства в Україні. Запропоновано введення нової, більш нейтральної термінології, що сприятиме формуванню позитивного ставлення до цього інституту. Обґрунтована необхідність розроблення мікро-, мезо- та макрорівневої ризик-орієнтованої системи формалізації особистих інформаційних сигналів, що має стати ключовим питанням для державних органів регулювання і нагляду у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу та темою подальших досліджень.

Ключові слова: *інформаційні важелі; інститут особистих інформаційних важелів; інформаторство; фінансове інформаторство; інститут відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу; мікро-, мезо- та макрорівнева ризик-орієнтована система формалізації сигналів; ризик-орієнтоване сигналізування; антилегалізаційний фінансовий моніторинг.*

Олександр Олександрович ГЛУЩЕНКО

Кристина Ярославівна РАЙХЕРТ

**ЛИЧНЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЫЧАГИ В СФЕРЕ АНТИЛЕГАЛИЗАЦИОННОГО
ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА**

Аннотация

Раскрыта суть и классификация информационных рычагов института финансового мониторинга и выделено в их системе понятие личных информационных рычагов. Рассмотрено подробную ретроспективу преобразования личных информационных рычагов в отдельный правовой институт в

мире и в Украине. Проанализировано современное законодательство США, которое регулирует отношения, возникающие в системе информаторства, и доказан его экстерриториальный характер для остальных стран мира, включая Украину. Рассмотрено текущее состояние института информаторства в Украине. Предложено введение новой, более нейтральной терминологии, что будет способствовать формированию положительного отношения к данному институту. Обоснована необходимость разработки микро-, мезо-и макроуровневой риск-ориентированной системы формализации личных информационных сигналов, что должно стать ключевым вопросом для государственных органов регулирования и надзора в сфере антилегализационного финансового мониторинга и темой дальнейших исследований.

Ключевые слова: информационные рычаги; институт личных информационных рычагов; информаторство; финансовое информаторство; институт ответственного работника субъекта первичного финансового мониторинга; микро-, мезо-и макроуровневая риск-ориентированная система формализации сигналов; риск-ориентированное сигнализирование, антилегализационный финансовый мониторинг.

Oleksandr Oleksandrovych HLUSHCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Banking,
Lviv Institute of Banking University of Banking National Bank of Ukraine,
Shevchenko Ave., 9, Lviv, 79005, Ukraine
E-mail: yaalexus@gmail.com
Phone: +380974741818

Khrystyna Yaroslavivna RAIKHERT

Student,
Lviv Institute of Banking University of Banking National Bank of Ukraine,
Shevchenko Ave., 9, Lviv, 79005, Ukraine
E-mail: danrai@rambler.ru
Phone: +380981341200

PERSONAL INFORMATIVE LEVERAGES IN THE FIELD OF ANTI-MONEY LAUNDERING FINANCIAL MONITORING

Abstract

The essence and classification of the informative leverages of financial monitoring institute have been revealed. The concept of personal informative leverages has been singled out in their system. The detailed retrospective of conversion of personal informative leverages into the separate legal institution in the world and in Ukraine has been reviewed. The current legislation in the USA, which regulates relations arising in the system of informing has been analyzed. Its extraterritorial character for the rest of the world, including Ukraine has been proved. The current state of informing institute in Ukraine has been reviewed. The introduction of a new, more neutral terminology to facilitate forming a positive attitude to this institution has been offered. The necessity of working out of micro-, meso-and makrolevel risk-focused system of personal informative signals formalization has been justified, that has to become a key issue for governmental regulation and supervision authorities in the field of anti-money laundering financial monitoring and the topic for further researches.

Keywords: *informative leverages; the institute of personal informative leverages; informing; financial informing; the institute of responsible worker of the entity of initial financial monitoring; micro-; meso-and makrolevel risk-focused system of formalization of signals; risk-focused signaling; anti-money laundering financial monitoring.*

JEL classification: O170

Правовий інститут особистих інформаційних важелів є ядром антилегалізаційного фінансового моніторингу у більшості високорозвинених країн світу (насамперед США), що має відображення в національних та міжнародних законодавчих актах. Зважаючи на стрімкі темпи інституційної

трансформації, яка відбувається в контексті глобальної гармонізації національних правових систем та екстериторіалізації значної кількості норм міжнародного конвенціонального права та права окремих високорозвинених країн, виникає об'єктивна необхідність у розумінні суті та ролі

особистих інформаційних важелів та розробці стратегії більш ефективного їх використання в Україні, беручи до уваги її національні особливості.

Основною метою нашої статті є обґрунтування важливості інституціоналізованого інформаторства, базованого на системі показників ризик-орієнтованого сигналізування. Завданнями, поставленими відповідно до мети, є аналіз системи інформаційних важелів антилегалізаційного фінансового моніторингу, розгляд становлення та розвитку інституту інформаторства в Україні та світі, аналіз міжнародного законодавства, яке регулює питання інформаторства, обґрунтування необхідності впровадження системи ризик-орієнтованого сигналізування в Україні, що постає першочерговим завданням державної регуляторної політики.

Розподіл і перерозподіл благ може відбуватися як унаслідок легальної діяльності господарюючих суб'єктів, так і в результаті вчинення різних

нелегальних діянь – шахрайства (у тому числі з фінансовими ресурсами), привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, фіктивного банкрутства тощо. Наведений аргумент є одним з ключових при необхідності повсякчасної реалізації однієї з фундаментальних функцій фінансів – контрольної. Зазначимо, що дія інституту антилегалізаційного фінансового моніторингу функціонально зосереджена на реалізації саме контрольної функції фінансів.

Водночас важливим елементом структури фінансового механізму, з яким безпосередньо пов'язане функціонування інституту фінансового моніторингу, є інформаційне забезпечення. Тому антилегалізаційний фінансовий моніторинг, на наш погляд, варто розглядати як систему використання інформаційних важелів стримування відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом (рис. 1) [1, с. 40].

Рис. 1. Інформаційні важелі інституту фінансового моніторингу

Під інформаційним важелем варто розуміти інформацію у формі опрацьованого та узагальненого інформаційного продукту, реакція на який стримує або стимулює певні дії.

Таким чином, інформаційні важелі стримування відмивання нелегальних доходів доцільно класифікувати:

- за функцією: важелі запобігання; важелі протидії;
- за суб'єктом: важелі ПФР (підрозділів фінансових розвідок); важелі СПФМ (суб'єктів первинного фінансового моніторингу); важелі СДФМ (суб'єктів державного фінансового

моніторингу); важелі п/о (правоохоронних органів); важелі прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Зазначимо, що інформаційні важелі, як правило, матеріалізуються в документах. Однак вони можуть також існувати і у свідомості людей (інститут інформаторства (виказування), інститут відповідального за здійснення фінансового моніторингу працівника). Зважаючи на зазначене, інформаційні важелі доцільно додатково класифікувати

– за ознакою носія інформації: документальні інформаційні важелі; особисті інформаційні важелі (мотивовані підозри).

Принагідно розглянемо детальніше ретроспективу перетворення особистих інформаційних важелів (мотивованих підозр) в окремих правових інститутах, оскільки в наш час саме цей інститут є ядром як антилегалізаційного фінансового моніторингу, так і інших актуальних інституційних трансформацій не тільки в Україні, а й у решті країн світу (насамперед у високорозвинених країнах).

Інформаційні важелі окремої особи можуть залишатися невиявленими (латентними) для зовнішніх зацікавлених сторін до того моменту в часі, коли особа починає виказувати наявну у неї інформацію, іншими словами, інформувати, розкривати, сигналізувати, доводити до відома зацікавлених осіб те, що стало їй відомим у певних обставинах простору та часу.

В історичному контексті інститут інформаторства (виказування, доносительства) існував з моменту виникнення держави і судової влади. Зокрема, в стародавній Греції інформатора називали сікофантом, у стародавньому Римі – делатором. Інформували зазвичай осіб, наділених владою, про все те, що посягало на інтереси провладної верхівки, міста-полісу, імперії-держави. Нерідко інформаторство було анонімним, таким, що не передбачало можливості одержання персональної винагороди чи подяки від влади. Анонімність інформаторів з плином часу стала причиною виродження позитивних (суспільно-корисних) сторін відповідної діяльності з огляду на велику кількість обмов, неправдивих виказувань-доносів. Анонімними донощиками керували заздрість, ненависть, бажання принизити іншого тощо [2, с. 77].

Щодо українських земель, то достеменно відомо про широке поширення інституту «ябет(д)ників» на наших теренах ще в часи Київської Русі та інституту «сока» (від дієслова «сочити») Великого Князівства Литовського. Соком називали особу, яка збирала інформацію, йшла слідом, займалась пошуком, обшуком, обвинувачувала та свідчила про виявлений злочин. Разом вказані дії позначались дієсловом «сочити» [3, с. 101].

Зазначимо, що ще в минулому столітті учені дійшли до однотайного висновку про те, що термін «ябедник» – слово германського походження (наслідок слов'яно-германських контактів), яке означувало посадову особу (Aembed (готське – посада), Embede (данське – посада), Ambtman (німецьке – службовець)). На думку П. Н. Мрочек-Дроздовського, ябедники були не земськими (общинними), а княжими соками (службовцями), оскільки в іншому випадку вони б означувались руським словом «сок» [4, с. 3].

Вказаний висновок підтверджується дослідженням ще одного авторитетного історика княжої доби – І. П. Старостіної, яка вказує на те, що «західноруський сок не був урядником, а людиною, яка користувалась суспільною довірою, яку потерпілий наймав за свій рахунок для пошуку втраченого» [5, с. 312].

З плином часу ябет(д)ників почали асоціювати з наклепниками, обмовниками, прирівнювали їхню діяльність (ябедництво) до таких злочинів, як татьба (крадіжка, грабунок), розбій і душоубство, і передбачали за нього смертну кару. Таким чином, термін «ябедництво» є похідним і виникає пізніше за термін «ябет(д)ник», окреслюючи насамперед діяльність посадових осіб (ябедників), які зловживали своїм становищем у корисливих цілях, займаючись фальшуванням обвинувачень, підробленням документів, наклепництвом. Синонімом ябедництва в Литовському Статуті був термін «осочення» (обмовляння).

Відомий український вчений, визнаний фахівець в галузі історії державних установ та права, професор Федір Іванович Леонтович у своїй праці «Старый земский обычай» окреслює тісні взаємозв'язки між інститутом «соків» та більш древнім інститутом «законоговорителів» («вістунів права», «язиків народу») і стверджує, що відповідні інститути були відомими багатьом тогочасним народам [6, с. 63-77].

У середньовічній Англії широкого поширення набуває у чомусь аналогічний до древноруських «соків» інститут шерифів (інші назви: герефи, шир-геррефи, скермени), функції яких розширювалися, починаючи від пошуку крадів і вкраденого, продовжуючи судовиконавчими процедурами, організацією населення для допомоги у пошуку злочинців, контролем за купцями та засвідченням факту купівлі-продажу [7, с. 49-68].

Окреслена вище ретроспектива становлення інституту інформаторства (доносительства, виказування) набуває дедалі більшої актуальності у наші дні, зважаючи на стрімкі темпи інституційної трансформації, яка відбувається в контексті глобальної гармонізації національних правових систем та екстериторіалізації значної кількості норм міжнародного конвенціонального права та права окремих високо розвинутих країн (зокрема США).

Інформаторство («whistleblowing») – один з найбільш відомих інститутів, який асоціюється із США, оскільки активно розвивається саме там упродовж останніх 235 років, а також з огляду на досвід мотиваторів (вигод), які інформатор (whistleblower – дослівно «той, хто дує у свисток») одержує від держави за результатами відпрацювання переданої ним інформації та накладення штрафних санкцій на

правопорушника (від 10% до 30% суми штрафу). Інформатори у США є законодавчо захищені, тому будь-які погрози в їхній адрес, обмеження або порушення їхніх прав унаслідок помсти за інформування передбачають суворе покарання. Інформаторство у США у першу чергу спрямоване на захист публічних (суспільних) інтересів, про що свідчить прецедентна практика судів окремих штатів США про застосування законів про захист прав інформаторів, які застосовуються у тих випадках, коли мова йде про повідомлення, спрямовані на захист суспільного блага загалом (верховенство права, моральність, безпека, ухилення від сплати податків, відмивання «брудних» коштів, екологія тощо) [8].

У наші дні до найбільш відомих законів, що стимулюють інститут інформаторства у США, слід віднести:

1) Whistleblower Protection Act (Закон про захист інформаторів) від 1989 року. Цей закон забороняє звільнення, дискримінацію або інше переслідування робітника, який поінформував про дійсне або ж передбачуване правопорушення свого працедавця або ж орган влади. Наприклад, звільнення інформатора може мати наслідком кримінальну відповідальність. Закон містить також положення, які збалансовано захищають інтереси працівника і працедавця. Так робітники мають право відмовитися виконувати вказівки свого начальника, керуючись міркуваннями законності. Інтереси роботодавця захищені у випадках зловживання робітниками своїм правом на інформування [9].

2) Sarbaines-Oxley Act (Закон Сарбейнса-Окслі) – наріжний камінь інформаторства в корпоративній сфері. Цей закон набув чинності 30.07.2002 року і був покликаний вирішити проблему корпоративних скандалів у США. Одним з ключових інструментів для цього в законі встановлене інформаторство (whistleblowing). Публічні акціонерні товариства отримали змогу використовувати інформаторів у якості внутрішніх систем раннього попередження (реагування) незаконної поведінки та інших порушень. Закон Сарбейнса-Окслі забезпечує захист інформаторам – співробітникам публічних компаній, діловим партнерам цих компаній, директорам, топ-менеджерам, які поінформували про виявлені порушення законів США. Співробітникам надана можливість інформувати про порушення безпосередньо державні органи влади. Інформаторам компенсуються витрати на адвоката у випадку необхідності юридичного захисту їхніх прав, однак у випадку неправдивих інформувань вони самостійно мають відшкодувати витрати на адвоката. Реалізація закону покладена на Офіс програми захисту інформаторів (Office of the Whistleblower Protection Program) Міністерства праці США, який своїм

підзаконним актом уможливив дієвість відповідних законодавчих норм. Зокрема, у підзаконному акті передбачені процедури особистих зустрічей між держчиновниками і авторами повідомлень [10].

3) Фінансова криза 2007 – 2009 років, яка була спровокована шахрайськими діями на ринку іпотечних цінних паперів, стала катализатором вироблення запобіжних інституційних механізмів для припинення подібного роду соціально-економічних катаклізмів. З цією метою упродовж 2008-2010 років Білий Дім і Конгрес США виробили концептуальний антикризовий документ, який має назву Wall Street Reform and Consumer Protection Act (Закон про реформування Уолл-Стріт і захист споживачів), більш відомий як Закон Додда-Франка, що набув чинності у липні 2011 року. Цей закон охоплює найрізноманітніші аспекти фінансової діяльності і містить широкий набір інструментів, покликаних запобігати виникненню нових фінансових криз. По суті це не просто закон, а швидше комплексна програма реформування всієї банківської та фінансової системи США, одним з ключових інструментів якої має стати інститут фінансового інформаторства (створення у фінансовій системі США широкої мережі професійних інформаторів) [11].

Фінансове інформаторство – поняття широке, оскільки передбачає виявлення і надання громадянами інформації до різноманітних регуляторно-наглядових органів державної влади про факти порушень законодавства у сфері фінансів: ухилення від сплати податків; відмивання «брудних» коштів; фінансування тероризму; корупції; розкрадання та нецільового використання бюджетних коштів; використання інсайдерської інформації; фальсифікації фінансової звітності і «подвійної» бухгалтерії; цінової змови; маніпулювання на фондовому ринку; введення в оману акціонерів, інвесторів, клієнтів, партнерів; проведення фінансових операцій з банками, компаніями, організаціями та фізичними особами тих країн, щодо яких США запровадили санкції тощо.

Закон Додда-Франка передбачає, що інформатор одержує винагороду за свідчення, які допомагають розкрити будь-які правопорушення будь-якого учасника фінансового ринку. Розмір винагороди для інформатора встановлений у межах від 10% до 30% суми штрафних санкцій, накладених за вчинення виявленого ним правопорушення, підтвердженого у результаті розслідування, проведеного наглядовим органом або судом. Слід зазначити, що закон стимулює виявлення значних правопорушень (від 1 млн. доларів і більше), оскільки у разі інформування про правопорушення на меншу суму, винагороди для інформатора не передбачається. Однак, на думку коментаторів цього закону, така висока

планка може стати причиною того, що працівники не будуть сигналізувати про симптоми і ранні ознаки «хвороби», а чекатимуть моменту, коли порушення стануть набагато більш масштабними і внаслідок цього можна буде очікувати на солідну винагороду. З іншого боку, регулятори США вже сьогодні не встигають якісно опрацювати (аналізувати) великий обсяг інформаційних потоків, який надходить від інформаторів [12].

Вказаним законом передбачений захист інформатора, а також можливість здійснення анонімного інформування. В останньому випадку контакти правоохоронних органів та органів регулювання і нагляду з анонімним інформатором здійснюються через юриста.

Фінансовий інформатор має право здійснити як внутрішнє (до керівних органів установи), так і зовнішнє (до відповідних державних інстанцій) інформування. Однак вже сьогодні значна кількість американських банків і компаній для запобігання «витоку» небажаної інформації назовні, в наглядові і регулюючі органи, прагнуть удосконалити систему внутрішнього раннього виявлення та інформування керівництва. Суть удосконалень зводиться до підвищення матеріального стимулювання внутрішніх інформаторів, більш щедрого їх матеріального преміювання порівняно з потенційним розміром винагороди з боку держави. Така політика має наслідком те, що співробітники корпорацій щоразу більше часу приділяють не виконанню своїх прямих службових обов'язків, а вивченню різних недоліків і порушень у діяльності компанії, збору та систематизації необхідних для подальшого інформування даних. При цьому потенційний інформатор розглядає відразу три альтернативи: внутрішнє інформування керівництва компанії; зовнішнє інформування регуляторно-наглядових органів; зовнішнє інформування конкурентів.

Чинність багатьох законів США, у тому числі й закону Додда-Франка, має екстериторіальний характер, іншими словами під їхні положення потрапляють не тільки американські, але й іноземні компанії, пов'язані із резидентами США різними способами: депозити іноземних фізичних і юридичних осіб у банках США; трансакції, які проходять через кореспондентські рахунки інших банків, відкритих в американських банках, та поіменовані в американській валюті; лістинг та обіг активів нерезидентних компаній на американських фондових біржах; істотна участь нерезидентів у капіталі американських акціонерних товариств.

Таким чином, регулятори США (у першу чергу Комісія з цінних паперів і бірж та Міністерство юстиції) мають можливість накладати штрафні санкції на нерезидентів, які порушують американські закони, блокувати їхні міжнародні доларові розрахунки, арештовувати активи,

заморожувати кошти на рахунках у банках тощо. У випадку недостатності вищеперелічених важелів, регулятори США можуть задіяти такі міжнародні інституції, як МВФ, Світовий банк, Банк міжнародних розрахунків, Світову організацію торгівлі, систему SWIFT та інші організації, у яких вони володіють контрольним пакетом акцій (голосів).

Сферами, в яких екстериторіальність законів США проявляється сьогодні найбільше, є:

- боротьба з корупцією (Foreign Corrupt Practices Act – FCPA (1977));
- боротьба з тероризмом (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools to Restrict, Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USAPATRIOT Act); Intelligence Reform & Terrorism Prevention Act of 2004);
- боротьба з незаконним відмиванням «брудних» коштів (Bank Secrecy Act (1970); Money Laundering Control Act (1986); Anti-Drug Abuse Act of 1988; Annunzio-Wylie Anti-Money Laundering Act (1992); Money Laundering Suppression Act (1994); Money Laundering and Financial Crimes Strategy Act (1998));
- боротьба з ухиленням від сплати податків (Foreign Account Tax Compliance Act – FATCA (2010));
- регулювання ринків цінних паперів;
- захист прав інтелектуальної власності;
- захист конкуренції (боротьба з монополізмом);
- запобігання розповсюдженню зброї масового знищення.

Зазначимо, що чимало екстериторіальних норм законодавства США були виписані задовго до того, як вони стали частиною міжнародного конвенціонального права або ж інших міжнародних документів (стандартів). Наприклад, вищезгаданий Закон США про корупцію за кордоном (Foreign Corrupt Practices Act) був прийнятий ще у 1977 році, у той час, як лише у грудні 1997 року в рамках ОЕСР була прийнята Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних державних чиновників при здійсненні ними міжнародних угод (Convention on Combating Bribery of Foreign Public Official in International Business Transactions); лише у січні 1999 року була прийнята Конвенція Ради Європи «Про кримінальну відповідальність за корупцію»; у листопаді 1999 року була прийнята Конвенція Ради Європи «Про цивільно-правову відповідальність за корупцію»; лише у жовтні 2003 року була прийнята Конвенція ООН проти корупції, яка виписала передумови для застосування національного антикорупційного законодавства однієї країни на території інших країн. Аналогічні приклади можна навести, проаналізувавши вищенаведену хронологію антилегалізаційних законодавчих ініціатив у США,

три з яких передували створенню міжнародної організації FATF (спеціалізується на розробці міжнародних стандартів антилегалізаційного стримування) та прийняття першої редакції 40 Рекомендацій FATF (лютий 1990 р.).

В Україні термінологічний ряд «інформаторство», «доносительство», «виказування» викликає підсвідомо негативну реакцію, у тому числі й з огляду на зовсім недавню радянську історію, в умовах якої цей інститут набув найбільш викривлених, негативних, деструктивних і нелюдських рис, породив атмосферу загальної недовіри, численних корисливих інтриг, змов, судилищ, активне знищення спершу еліти, а пізніше й простого народу.

Водночас слід наголосити на тому, що інформаторство є позитивним явищем, якщо воно здійснене з почуття громадського обов'язку, патріотизму, моральності чи інших мотивів, що лобіюють інтереси всього суспільства. Певні механізми інформування органів влади про серйозні загрози для держави та суспільства повинні існувати, оскільки без них важко уявити ефективну роботу розвідувальних, контррозвідувальних, правоохоронних, регуляторно-наглядових та інших органів влади у площині стримування різних форм девіантної поведінки одиниць соціуму.

Одним з таких механізмів інформування, який в Україні можна по суті вважати імпортом інституційної інновації з норм міжнародного права, є інститут відповідального працівника

суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

З урахуванням специфічних функціональних повноважень відповідального за здійснення первинного (мікрорівневого) антилегалізаційного фінансового моніторингу працівника, а також з огляду на підсвідомі негативні реакції, які викликаються термінами «інформатор», «донощик», пропонуємо послуговуватись більш нейтральною термінологією – «сигнал», «сигналізатор», «сигналізування».

У контексті окресленого вище ретроспективного аналізу проблем (наклепництво, фальсифікація, суб'єктивні ірраціональні мотиви тощо), які виникають у процесі сигналізування про виявлені порушення з боку інших осіб, вважаємо за доцільне наголосити на тому, що об'єкти сигналізування мають бути максимально формалізовані. Необхідно звернути увагу на найважливішу та найбільш актуальну проблему антилегалізаційного фінансового моніторингу наших днів – необхідності розроблення мікро-, мезо- та макрорівневої ризик-орієнтованої системи формалізації сигналів, які свідчитимуть про наявність достатніх підстав вважати, що ті чи інші фінансові операції можуть бути пов'язані із фактами легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Вважаємо за доцільне запропонувати термін «ризик-орієнтоване сигналізування» у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу, суть якого показана на рис. 2.

Рис. 2. Компоненти ризик-орієнтованого сигналізування у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу

Доцільно виокремити досить сильну антиномію: «інформування є необхідним для збереження національної безпеки» і «інформування – це доносительство і воно аморальне». На наш погляд, зняти напругу, породжену цією антиномією, можна завдяки аргументам, які б влаштовували усіх учасників ринків фінансових послуг (коли мова йде про антилегалізаційний фінансовий моніторинг). У наш час такою фундаментальною базою для вироблення відповідних аргументів має стати запровадження ризик-орієнтованої ідеології з відповідною їй ризик-орієнтованою формалізацією усіх ознак, критеріїв та характеристик нетиповості (протиправності) фінансових трансакцій з метою максимізації ефекту від ризик-орієнтованого сигналізування у сфері антилегалізаційного моніторингу фінансових операцій.

Вказане вище завдання слід зарахувати до першочергових інституційних викликів Міністерству фінансів України, яке відповідно до Указу Президента України від 08. 04. 2011 р. № 446 «Про Положення про Міністерство фінансів України» є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [13].

Не менш важливою у вищенаведеному контексті є роль Державної служби фінансового моніторингу України, яка відповідно до Указу Президента України від 13. 04. 2011 р. № 466 «Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [14].

Важливу роль у процесі відпрацювання ідеології ризик-орієнтованого антилегалізаційного сигналізування слід відвести й Національному банку України з огляду на те, що первинний рівень національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу є банкоцентрованим.

Державний антилегалізаційний фінансовий моніторинг є синтетичною сукупністю заходів у відповідній сфері, які, окрім перелічених вище суб'єктів, реалізуються також іншими органами державного регулювання і нагляду: Міністерством юстиції України; Міністерством інфраструктури України; Міністерством економічного розвитку і торгівлі України; Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [15].

Інститут інформаторства є складною системою, що має глибоке інституційне підґрунтя. Це явище набуло широкого розвитку в більшості розвинених країн світу і сьогодні, серед іншого, є центральним елементом інструментарію антилегалізаційного фінансового моніторингу.

Розгляд низки законодавчих актів США виявив, що в цій країні на інститут інформаторства звертається особлива увага, інформатори законодавчо захищені, тому будь-які погрози в їхній адрес, обмеження або порушення їхніх прав унаслідок помсти за інформування передбачають суворе покарання. Зокрема закон про захист інформаторів забороняє звільнення, дискримінацію або інше переслідування робітника, який поінформував про дійсне або ж передбачуване правопорушення своєму передавачу або ж органу влади; закон Сарбейнса-Окслі забезпечує захист інформаторам – співробітникам публічних компаній, діловим партнерам цих компаній, директорам, топ-менеджерам, які поінформували про виявлені порушення законів США; Закон Додда-Франка передбачає створення у фінансовій системі США широкої мережі професійних інформаторів та винагороду за свідчення, які допомагають розкрити будь-які правопорушення будь-якого учасника фінансового ринку. Під положення цих законів потрапляють й іноземні компанії, пов'язані із резидентами США різними способами.

В Україні інформаторство асоціюється з доносительством і назагал сприймається досить негативно, зокрема й з огляду на наслідки корисливого зловживання цим інститутом за часів радянської влади. Для усунення цього психологічного фактору нами була запропонована нова, більш нейтральна термінологія: «сигнал», «сигналізатор», «сигналізування». Також ми пропонуємо запровадження системи ризик-орієнтованого сигналізування у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу, яка буде базуватися на виявленні актуальних ознак ризику протиправного використання фінансових продуктів і послуг, та міститиме внутрішнє (спрямоване на адміністрацію установи СПФМ) та зовнішнє (спрямоване на надання інформації до національного підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу України) сигналізування.

Першочерговим інституційним викликом, який постає перед усіма державними органами регулювання і нагляду за діяльністю різних категорій суб'єктів первинного фінансового моніторингу є розроблення мікро-, мезо- та макрорівневої ризик-орієнтованої системи формалізації сигналів, які свідчитимуть про наявність достатніх підстав вважати, що ті чи інші фінансові операції можуть бути пов'язані із фактами легалізації (відмивання) доходів,

одержаних злочинним шляхом та/або з іншими фактами протиправного використання ринків фінансових послуг та спеціально визначених категорій економічної діяльності та професій нефінансових видів економічної діяльності та професій.

Список літератури

1. Глуценко, О. О. Нелегальне підприємництво та фінансова система України в умовах глобалізації: монографія [Текст] / О. М. Підхомний, О. О. Глуценко. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, – 2011. – 348 с.
2. Свенцицкая, И. Доносчик и философ. (Римская империя I-II в.) [Текст] / И. Свенцицкая // Казус. Индивидуальное и уникальное в истории. Вып. 5. – М. : ЩГИ, 2003, с. 77-91
3. Васильев, С. В. О функциях «соков» в связи с проблемой древнерусских «ябетников» и «ябедничеством» Судебника 1497 г. [Текст] / С. В. Васильев // Исследования по истории средневековой Руси. М. ; СПб. 2006, С. 101-112.
4. Мрочек-Дроздовский, П. Н. О древнерусских ябетниках [Текст] / П. Н. Мрочек-Дроздовский // Чтения в Обществе истории и древностей Российских при Московском университете. 1884. Кн. I. С. 1-19.
5. Старостина, И. П. Судебник Казимира 1468 г. [Текст] / И. П. Старостина // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования, 1988-1989 гг. М. : Наука, 1991. С. 170-344
6. Леонтович Ф. И. Старый земский обычай [Текст] / Ф. И. Леонтович // Труды VI археологического съезда в Одессе (1884 г.). Т. IV. Одесса. 1889. – 192с.
7. Савело К. Ф. Раннефеодальная Англия [Текст] / К. Ф. Савело. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1977. – 144 с.
8. whistleblower. From Wikipedia, the free encyclopedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://en.wikipedia.org/wiki/Whistleblower>.
9. The Whistleblower Protection Act of 1989, Pub. L. 101-12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.llsdc.org/attachments/wysiwyg/544/PL101-012.pdf>.
10. Sarbaines-Oxley Act. PUBLIC LAW 107-204—JULY 30, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf>
11. Wall Street Reform and Consumer Protection Act. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf>.
12. Катасонов, В. Ю. О законе Додда-Франка и финансовом доносительстве в США. [Електронний ресурс] / В. Ю. Катасонов. – Режим доступу : <http://www.fondsk.ru/news/2012/08/21/o-zakone-dodda-franka-i-finansovom-donositelstve-v-usa-i-16142.html>.
13. Про Положення про Міністерство фінансів України : указ Президента України від 08. 04. 2011 року № 446 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>.
14. Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Указ Президента України від 13. 04. 2011 року № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <http://www.president.gov.ua/documents/13447.html>.
15. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" [Текст] : Закон України від 18. 05. 2010 р. за № 2258 // Голос України від 22.05.2010. – № 93.

References

1. Hlushchenko, O. O. (2011). *Illegal entrepreneurship and financial system of Ukraine in conditions of globalization [Nehalnepidpriemnytstvo ta finansovayasistema Ukrainy v umovakh globalizatsii]*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv
2. Svetsitskaia, I. (2003). *Snitch and philosopher. (Roman Empire I-II cent.). Incident. Individual and unique in the history (pp. 77-91) (5th ed.). Moscow: ShchHI*
3. Vasiliev, S. V. (2006). *About functions of "Sokov" because of problem of ancient Russ "yabetnikov" and "yabednichestva " Sudebnik 1497 yr. Researches on the medieval Russ history (pp. 101-112). Moscow: SPb*
4. Mroczek-Drozдовskii, P. N. (1884). *About ancient Russ yabetnykah. Reading in the Company of Russian History and Antiquities at Moscow unyversytete. Book. I.*
5. Starostina, I. P. (1991). *Sudebnik Casimira 1468 yr. The oldest states on the territory of USSR : Materials and researches, 1988-1989 yrs. (pp. 170-344). Moscow: Science.*
6. Leontovich, F. I. (1889) *The old district council custom. Proceedings of the Archaeological Congress VI in Odessa (1884 yr.). T. IV. Odessa .*
7. Savelo, K. F. (1977) *The early feudal England. Leningrad: Leningrad university publisher.*
8. *A whistleblower. (n. d.). Wikipedia, the free encyclopedia, from <http://en.wikipedia.org/wiki/Whistleblower>*

-
9. *The Whistleblower Protection Act of 1989, Pub. L. 101-12. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.llsdc.org/attachments/wysiwyg/544/PL101-012.pdf>.*
 10. *Sarbaines-Oxley Act. PUBLIC LAW 107 -204. (2002, July 30). SEC.gov. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf>.*
 11. *Wall Street Reform and Consumer Protection Act. SEC.gov. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf>.*
 12. *Katasonov, V. (2008, August 21) About Dodd-Frank act and the financial whistleblowing in the United States. FONDSK.ru. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.fondsk.ru/news/2012/08/21/o-zakone-dodda-franka-i-finansovom-donositelstve-v-usa-i-16142.html>.*
 13. *About presidential decree of Ukraine no. 446. (2011, April 8). About regulations on the ministry of finance of Ukraine. RADA.gov.ua. Retrieved September 15, 2013, from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>.*
 14. *About presidential decree of Ukraine no. 466. (2011, April 13). On the State Service for Financial Monitoring of Ukraine. RADA.gov.ua. Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.president.gov.ua/documents/13447.html>.*
 15. *On amendments to the Law of Ukraine "on prevention and counteraction to legalization (laundering) of the proceeds of crime or terrorist financing". the Law of Ukraine of 18. 05. 2010, № 2258 . Voice of Ukraine (2010, May 22). № 93.*

Стаття надійшла до редакції 09.10.2013 р.